

ΕΚΤΟΡ ΑΜΠΑΔ
ΦΑΣΙΟΛΙΝΣΕ

Ο ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ

«Η σημερινή απάντηση στα *Εκατό χρόνια μοναξιά*
του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες».

Neue Zürcher Zeitung

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ

Ο ΧΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ

ΕΚΤΟΡ ΑΜΠΑΔ ΦΑΣΙΟΛΙΝΣΕ

Ο χαμένος παράδεισος

Μυθιστόρημα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΠΑΝΙΚΑ

ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 419

Έκτορ Αμπάδ Φασιολίνσε, *Ο χαμένος παράδεισος*

Τίτλος πρωτοτύπου: *La Oculta*

Μετάφραση: Τιτίνα Σπερελάκη

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια-Διόρθωση: Γιώργος Κασαπίδης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ-Μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Héctor Abad Faciolince, 2014

by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh.

Nicole Witt e.K., Frankfurt am Main, Germany

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2016

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη.

Αθήνα, Μάιος 2018

KET B024 ΚΕΠ 372/18

ISBN 978-960-16-7851-1

*Στον Μαουρίσιο, στον Μάριο και στον Γκονσάλο:
τους αδερφούς που δεν είχα.*

Ἄλλ' ὁ ἀγρὸς τῶν προαστείων τῶν πόλεών των
δὲν θέλει πωλεῖσθαι·
διότι τοῦτο εἶναι παντοτεινὴ ἰδιοκτησία των.
ΛΕΥΙΤΙΚΟΝ, 25:34

Θα μπορούσα να ζήσω εδώ παντοτινά, σκέφτηκα,
ἢ μέχρι να πεθάνω. Τίποτα δε θα συνέβαινε, κάθε
μέρα θα ήταν ίδια με την προηγούμενη, δε θα υπήρχε
τίποτα να πω. [...] Μπορούσε να καταλάβει πως κάποιοι
άνθρωποι ίσως είχαν αποτραβηχτεί εδώ πέρα και είχαν
περιφραχτεί με αμέτρητα μίλια σιωπής· μπορούσε να
κατανοήσει πως ίσως είχαν θελήσει να κληροδοτήσουν
το προνόμιο της τόσο μεγάλης σιωπής στα παιδιά και
στα εγγόνια τους εις το διηνεκές (αν και βάσει
ποιου δικαιώματος δεν ήταν σίγουρος).

TZ. M. ΚΟΥΤΣΙ

Και τελικά πουλήθηκα,
επειδή κατέληξα ν' αξίζω τόσα για την τσέπη τους,
ώστε δεν άξιζα καθόλου τη στοργή τους...

ΝΤΟΥΛΣΕ ΜΑΡΙΑ ΛΟΥΪΝΑΣ

ANTONIO

ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ χτύπησε πολύ νωρίς, ένα μουντό χειμωνιάτικο πρωί στη Νέα Υόρκη. Τέτοια ώρα παίρνουν μόνο μεθυσμένοι που έχουν κάνει λάθος στον αριθμό ή συγγενείς για να μεταφέρουν άσχημα νέα. Ήθελα να είναι το πρώτο, ήταν όμως η Εύα, η αδερφή μου:

«Τόνιο, λυπάμαι πολύ που σε παίρνω γι' αυτό τον λόγο, αλλά η μαμά βρέθηκε νεκρή το πρωί στην Οκούλτα. Η Πιλάρ είπε πως χθες βράδυ, μετά το φαγητό, είχε παραπενοηθεί ότι δεν ένιωθε καλά. Τελευταία βέβαια, όπως ξέρεις, ποτέ δεν ένιωθε καλά μετά το φαγητό. Τα πάντα την ενοχλούσαν. Έτσι λοιπόν ξάπλωσε. Σήμερα όμως η Πιλάρ σηκώθηκε πρωί πρωί για να δει πώς ήταν και τη βρήκε πεθαμένη στο κρεβάτι».

«Φεύγω αμέσως για το αεροδρόμιο κι έρχομαι με την πρώτη πτήση που θα βρω» της είπα.

Ένωσα μια λύπη βαθιά, σαν πυκνό γκριζο σύννεφο, σ' όλο μου το σώμα. Έναν πόνο στο στήθος και στον λαιμό, με το κύμα της θλίψης να μου ανεβαίνει μέχρι τα μάτια, ασυγκράτητο. Πόσων χρονών ήταν η μαμά μου;

Ογδόντα οχτώ έλεγε, αλλά έκρυβε ένα. Στην πραγματικότητα ήταν 89. Στα 25 της, όταν στο σπίτι την κυνηγούσαν να παντρευτεί, το να κρύβει εκείνο τον χρόνο είχε κάποιο νόημα. Μετά όχι, μετά ολοένα και λιγότερο, και στα 89 της ακόμα και στην ίδια φαινόταν αστείο που συνέχιζε να τον κρύβει. Ένωσα τύψεις που δεν της είχα τηλεφωνήσει εκείνη την εβδομάδα. Την έψαχνα τις Πέμπτες στο Skype σχεδόν ανελλιπώς. Ήταν γνωστό πως κάθε Πέμπτη πρωί άνοιγε το Skype περιμένοντας το τηλεφώνημά μου. Ο Τζον βγήκε από το μπάνιο και βλέποντας το ύφος μου, με ρώτησε τι συνέβαινε. Δε ρώτησε με λόγια, ρώτησαν τα μάτια και τα χέρια του.

«Πέθανε η Αννίτα».

«Θα σε συνοδέψω στο Μεδεγίν, αν θέλεις» είπε. Κάθισε πλάι μου κι έβαλε το μεγάλο, απαλό χέρι του στην πλάτη μου. Μείναμε λίγο έτσι, μαζί, σιωπηλοί. Τελικά, του απάντησα:

«Όχι, μη σε νοιάζει, αυτή τη φορά θα πάω μόνος μου». Είχα έναν κόμπο στον λαιμό. Ξεροκατάπια. «Καλύτερα να επικεντρωθείς στην έκθεση. Οι αδερφές μου θα καταλάβουν γιατί δεν ήρθες».

Όλ' αυτά τα είπα στα αγγλικά, επειδή με τον Τζον μιλάω στα αγγλικά. Μείναμε καθισμένοι λίγη ώρα στο κρεβάτι, σιωπηλοί και πιασμένοι χέρι χέρι, ξέροντας πως τα λόγια περίττευαν. Τελικά, σηκώθηκα και πήγα να κοιτάξω τα τελευταία μηνύματα της μαμάς μου. Το τελευταίο ήταν τρυφερό και συγκεκριμένο όπως πάντα: *Συμφηφισμός λογαριασμών, έλεγε το θέμα.*

«Αγάπη μου, προσπάθησα να επικοινωνήσω μαζί σου, αλλά το πράσινο φωτάκι ήταν σβηστό. Ήθελα μόνο να

σου πω ότι με μία από τις επιταγές σου πλήρωσα χθες το μερίδιό σου στον φόρο ακίνητης περιουσίας για την Οκούλτα. Επίσης, κατέθεσα στον λογαριασμό της Πιλάρ \$816.000 που σου αναλογούν για τον Πρόσπερο και το μερτικό σου για τη συντήρηση της φάρμας. Μένουν ακόμα στη διάθεσή μου τρεις επιταγές από εκείνες που έχεις υπογράψει, φυλαγμένες εκεί όπου ξέρουμε. Στον συμφηφισμό των λογαριασμών μας έχω ένα πιστωτικό υπόλοιπο \$2.413.818 που δε βιάζομαι να εισπράξω, μέχρι να λήξει ο επόμενος λογαριασμός της πιστωτικής μου κάρτας, τον Απρίλιο. Σήμερα πήγα στον δρα Κορρέα που με βρήκε αρκετά καλά. Προς το παρόν δεν έχω καμιά διάθεση να πεθάνω, παρόλο που καμιά φορά νιώθω θλιμμένη και αποκαρδιωμένη με την κατάσταση της Εύας. Την προηγούμενη εβδομάδα μου είπε πως θα αφήσει επιτέλους τον Σαντιάγο, τον χήρο Καϊσέδο, ξέρεις, με τον οποίο βγαίνει τέσσερα χρόνια τώρα. Από τη μια χάρηκα, γιατί η διαφορά ηλικίας είναι τεράστια, σχεδόν είκοσι χρόνια, και μ' αυτόν δε θα 'χε καμιά συντροφιά στα γεράματά της. Από την άλλη όμως στενοχωριέμαι, γιατί φαινόταν ευτυχισμένη από τότε που είναι μαζί του. Εσύ μου είπες πως πέρυσι που ήρθαν ταξίδι στη Νέα Υόρκη, παρά τη διαφορά ηλικίας και την αναπηρική καρέκλα, η Εύα φαινόταν πανευτυχής. Και τα Χριστούγεννα ήταν χαρούμενοι, τους είδες και μόνος σου, έτσι λοιπόν αιφνιδιάστηκα. Όταν η Εύα χωρίζει, πάντα είναι σαν άλμα στο κενό, παθαίνει κατάθλιψη και ποτέ δεν ξέρουμε τι θα μας βγάλει. Ο χήρος Καϊσέδο, παρότι γέρος, μου φαινόταν συμπαθητικός, αν και καμιά φορά ο κόσμος έλεγε πως έμοιαζε περισσότερο με δικό μου σύζυγο παρά με φίλο της Εύας. Αχ, αυτό είπε η

Πιλάρ την τελευταία παραμονή Χριστουγέννων και η Εύα την άκουσε να μου το λέει. Στενοχωρήθηκε πολύ. Η Πιλάρ δεν είναι η προσωποποίηση του τακτ, για να το πούμε έτσι. Πάντως, αυτό που με ανησυχεί περισσότερο είναι πως πότε πότε έχω την εντύπωση ότι κανείς δεν της κάνει της Εύας, ταυτόχρονα όμως δεν της αρέσει ούτε να είναι μόνη. Ας το αφήσουμε εδώ αυτό το ζήτημα που με πικραίνει πολύ. Εκείνο που με χαροποιεί περισσότερο είναι η ελπίδα πως θα σε δω τη Μεγάλη Εβδομάδα. Νομίζω πως ο ερχομός σου θα με γιατρέψει απ' όλα τα κακά. Χαιρετίσματα στον Τζον. Σου στέλνω ένα φιλί και όπως πάντα την αγάπη μου,

Άννα».

Όλα τα γράμματα της μαμάς μου ήταν έτσι, πρακτικά και τρυφερά ταυτόχρονα: καθαροί λογαριασμοί και πράγματα από τη ζωή της, από τις κόρες ή τα εγγόνια της. Διαχειριζόταν τους κολομβιανούς λογαριασμούς μου, που σχεδόν όλοι είχαν να κάνουν με τη φάρμα. Κόντευε τα ενενήντα, ήταν όμως πιο οξυδερκής από τις αδερφές μου κι από μένα. Μάλιστα, η διαχείριση των λογαριασμών μου στην Κολομβία την κρατούσε σε μεγαλύτερη εγρήγορση. Σε άλλα μηνύματα μου μιλούσε για την πιθανή πώληση ενός μέρους της Οκούλτα προκειμένου να πληρωθούν οι ζημιές που είχε προκαλέσει μια καταιγίδα, ρίχνοντας ένα δέντρο πάνω στα ντεπόζιτα πόσιμου νερού. Εκείνη δε συμφωνούσε να πουληθεί κι άλλη γη, γιατί με τον ρυθμό που πηγαίναμε, θα μέναμε μόνο με το σπίτι και τριγυρισμένοι από ξένους, ταυτόχρονα όμως δεν ήταν διατεθειμένη να υποχρεωθεί να αναλάβει αυτά τα έξοδα, μια που δεν μπορούσε να μείνει χωρίς οικο-

νομίες στα τελευταία χρόνια της ζωής της. Το πρόβλημα ήταν πως η Εύα, επειδή στη φάρμα πήγαινε πια μόνο τα Χριστούγεννα, αφού ακόμα την πίκραινε ό,τι είχε συμβεί εκεί πριν από τόσο καιρό, δεν ήθελε να βάλει ούτε δεκάρα παραπάνω για επισκευές και μετά βίας έδινε το καθορισμένο μερίδιο για φόρους, λογαριασμούς και μισθούς. Προτιμούσε να την πουλήσουμε. Η πώληση όμως για την Πιλάρ θα ήταν θάνατος.

Ούτε κι εγώ ήθελα να πουληθεί η φάρμα, μόλο που τον περισσότερο χρόνο έμενα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Για μένα, η Κολομβία ήταν η μαμά, οι αδερφές μου και η Οκούλτα. Τώρα η Αννίτα είχε πεθάνει και μαζί της ένα τεράστιο κομμάτι της ζωής μου. Το παράξενο είναι πως είχε πεθάνει στη φάρμα κι όχι στο Μεδεγίν όπου έμενε. Μολονότι, αν το καλοσκεφτόμουν, ήταν πολύ λογικό που είχε πεθάνει στην Οκούλτα το ξημέρωμα μιας Κυριακής. Καθώς σκεφτόμουν τη μαμά μου, τον θάνατό της, αντιλήφθηκα πως ποτέ δε θα 'χαμε καταφέρει να κρατήσουμε τη φάρμα – που είχε φτάσει στα χέρια μας ως κληρονομιά από τη μεριά της οικογένειας του πατέρα μου –, αν δεν ήταν αυτή. Παρότι δεν είχε κανέναν οικογενειακό δεσμό μ' εκείνη τη γη, η μαμά μου είχε πουλήσει το δικό της διαμέρισμα για να μπορέσουμε να την κρατήσουμε, τότε που ήμασταν έτοιμοι να την πουλήσουμε, λίγο μετά τον θάνατο του πατέρα μου, του Κόμπο· αυτή είχε ξοδέψει ένα μέρος από τα κέρδη του φούρνου για να κάνει ορισμένες βελτιώσεις και επισκευές στο σπίτι· αυτή μας συγκέντρωνε όλους στην Οκούλτα τον Δεκέμβρη, μ' εκείνο τον γλυκό και ταυτόχρονα σταθερό τρόπο που είχε να κάνει τα πράγματα. Μας καλούσε όλους, φώνιζε για όλους, μαγείρευε για όλους, κι εκείνες τις εβδομάδες που

περνούσαμε μαζί, τα παιδιά, τα εγγόνια γυρίζαμε γύρω της σαν πλανήτες ενός ήλιου ζεστού και ήπιου, ακαταμάχητου. Μόλο που δεν ήταν η ιδιοκτήτρια της Οκούλτα, επειδή ο Κόμπο την είχε αφήσει στα παιδιά και όχι στην ίδια, η φάρμα ήταν αναπόσπαστη από αυτήν και τώρα σχεδόν αδιανόητη δίχως την παρουσία της. Χωρίς τη μαμά μου ζωντανή, δίχως τη χαρά, τις συνταγές, τα ψώνια της, ο πηγεμός στη φάρμα δε θα ήταν ποτέ ξανά ίδιος. Κάποια θα 'πρεπε να αναλάβει τον ρόλο της, η Εύα ή η Πιλάρ, δεν ήταν όμως σίγουρο πως θα 'θελαν να το κάνουν. Εγώ ποτέ δε θα διέθετα τόση χαρά, τόση ενέργεια ή τόση αγάπη, ώστε να αναλάβω αυτό τον ρόλο της σύνδεσης και της επανασύνδεσης όλης της οικογένειας.

Ο Τζον με συνόδεψε στο αεροδρόμιο και με βοήθησε να βρω την καλύτερη ανταπόκριση. Η απευθείας πτήση στο Μεδεγίν είχε ήδη φύγει, έτσι χρειάστηκε να ταξιδέψω μέσω Παναμά. Επειδή τα χέρια μου έτρεμαν και σχεδόν δεν μπορούσα να μιλήσω στα αγγλικά, τα έκανε όλα αυτός με αγάπη. Επίσης, τα πλήρωσε όλα με την κάρτα του και με συνόδεψε, μέχρι τη στιγμή που έπρεπε να περάσω τον έλεγχο με τις ακτίνες X. Αγκαλιαστήκαμε πολλή ώρα, με μια τρυφερότητα που την είχα ανάγκη. Άφησα τον ώμο του πουκαμίσου του μούσκεμα. Στην αίθουσα αναμονής βάλθηκα να ψάχνω παλιές φωτογραφίες της μαμάς μου στα αρχεία του κινητού. Τις φωτογραφίες από τη νεανική της ηλικία, όπου φαινόταν χαριτωμένη και χαμογελαστή, γεμάτη ζωή, με όλο το μέλλον μπροστά της. Βρήκα μία όπου κρατούσε εμένα, ενός χρόνου, αγκαλιά και κοιταζόμαστε χαμογελώντας και οι δύο, ερωτευμένοι κι ευτυχισμένοι. Την έβαλα στο

Facebook, όπου γίνονται τώρα οι αναγγελίες, τα πένθη και οι συλλυπητήριες επισκέψεις, και καθώς έγγραφα μερικές φράσεις γι' αυτήν με τρεμάμενα δάχτυλα, οι σταγόνες που κυλούσαν στα μάγουλά μου έσταζαν στο πληκτρολόγιο. Δεν ξέρω αν με κοίταζαν στην αίθουσα αναμονής, επειδή δε μ' ένοιαζε. Σε λίγο οι φίλοι μου άρχισαν ν' αφήνουν συλλυπητήρια μηνύματα, μερικά πολύ όμορφα, και να γράφουν παλιές αναμνήσεις από την Αννίτα, όπως λέγαμε όλοι τη μαμά μου, με πρώτο εμένα: Άννα, Αννίτα.

Κατάφερα να φτάσω την ίδια μέρα το βράδυ στο Μεδεγίν. Ενώ περίμενα τις αποσκευές μου, πρόσεξα πως τα παπούτσια δεν ταίριαζαν με το παντελόνι μου και όταν έφτασε η βαλίτσα, άλλαξα παπούτσια στην τουαλέτα. Η μαμά σου πέθανε κι εσύ σκέφτεσαι αυτές τις βλακειές, μου είπε η συνείδησή μου, δεν μπορούσα όμως να το αποφύγω, έτσι είμαι. Ο Μπενχαμίν, ο γιος της Εύας, με περίμενε στην έξοδο του αεροδρομίου. Ήταν όμορφος και θλιμμένος ο μικρότερος ανιψιός μου και αγκαλιαστήκαμε. Από κει μας περίμεναν σχεδόν τέσσερις ώρες δρόμος μέχρι την Οκούλτα. Η Πιλάρ είχε κανονίσει κιόλας να γίνει μια λειτουργία στο χωριό, στο Χερικό, την επόμενη μέρα. Την Αννίτα την ξαγρυπνούσαν στη φάρμα. Ο Μπενχαμίν μού είπε πως η μαμά του είχε πάει εκεί το ίδιο πρωί, αφού μου τηλεφώνησε πως η θεία Πιλάρ νεκροστόλιζε τη γιαγιά, πως ένας γιατρός είχε υπογράψει το πιστοποιητικό θανάτου και πως ο παπάς του Παλέρ-μο είχε κατεβεί για να τελέσει τη δέηση.

Η Πιλάρ είχε νεκροστολίσει όλους τους πεθαμένους της οικογένειας. Πριν από δυο-τρία χρόνια είχε πεθάνει στην Οκούλτα και η θεία Εστέρ, η αδερφή του μπαμπά

μου, και ήταν λες κι η φάρμα μετατρεπόταν σε μέρος για να πεθαίνει κανείς. Η θεία Εστέρ είχε σοβαρή νεφρική ανεπάρκεια, αλλά ήταν πολύ ηλικιωμένη και στην ηλικία της δε γίνονται πια μεταμοσχεύσεις, έτσι πέρασε κάπου τέσσερα χρόνια με αιμοκαθάρσεις, η υγεία της όμως σταδιακά επιδειωνόταν ολοένα και περισσότερο, μέχρι που είπε ότι δεν ήθελε άλλες αιμοκαθάρσεις ούτε άλλες θεραπείες και πως ήθελε να πάει και να πεθάνει στην Οκούλτα. Η Πιλάρ τη δέχτηκε στη φάρμα, ευχαριστημένη που την είχε εκεί, επειδή η Εστέρ ήταν η αγαπημένη της θεία και της άρεσε που μπορούσε να τη φροντίσει. Έβαλαν ένα νοσοκομειακό κρεβάτι στο ίδιο παλιό δωμάτιο που ήταν δικό της, προτού παντρευτεί, και προσέλαβαν μια νοσοκόμα για να περνάει τις νύχτες μαζί της. Τα παιδιά της θείας Εστέρ έρχονταν τότε τότε από το Μεδεγίν για να επισκεφθούν τη μητέρα τους και να ευχαριστήσουν την Πιλάρ που την είχε αναλάβει. Η θεία Εστέρ έσβηνε σιγά σιγά –ολοένα και πιο αδύναμη, πιο χλωμή και πιο κοκαλιάρρα, εύθραυστη σαν πουλάκι– και στο τέλος άρχισαν να της δίνουν μορφίνη. Όταν έχασε τις αισθήσεις της και ήταν φανερό ότι υπέφερε επειδή βογκούσε πολύ, η Πιλάρ ανάγκασε τη νοσοκόμα να βγει από το δωμάτιο, την έστειλε στην κουζίνα να ζεστάνει έναν ζωμό, πήρε μια σύριγγα κι έκανε στη θεία μια δόση μορφίνης πολύ μεγαλύτερη, κάπου πέντε συνεχόμενες αμπούλες, μου είπε κρυφά, και η θεία Εστέρ έσβησε γαλήνια, τόσο χαλαρή, που το σώμα της ξέχασε να αναπνεύσει. Μετά η Πιλάρ τηλεφώνησε στα παιδιά της θείας Εστέρ, τους είπε πως η μητέρα τους είχε πεθάνει ήρεμα και βάλθηκε να τη νεκροστολίζει για να τη βρουν ευπαρουσίαστη, όταν θα πήγαιναν να τη δουν.

Η Πιλάρ νεκροστολίζει πεθαμένους από τα είκοσι ένα της χρόνια. Ο μπαμπάς μου, που ήταν γιατρός, της έμαθε με ποιο τρόπο πρέπει να νεκροστολίζει, για να μην έχει δυσάρεστες εκπλήξεις πριν από την ταφή. Μέσα στον πόνο και υπερνικώντας τον, πρέπει να ξεπεράσεις την απέχθεια και την αναγούλα, έτσι ώστε η ζωή ή μάλλον ο θάνατος να γίνει κάπως λιγότερο αφόρητος ή κάπως πιο ανεκτός. Η Πιλάρ είναι η πρωτότοκη και όταν είσαι η μεγαλύτερη κόρη, έχεις πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Υπάρχουν ευθύνες που κανείς άλλος δεν είναι σε θέση να αναλάβει, επειδή τα άλλα αδέρφια είναι πολύ μικρά. Η Πιλάρ δεν πτοείται μπροστά σε καμιά δυσκολία: υπερνικά τα πάντα, χωρίς ποτέ να παραδίνεται. Τίποτα δεν της προκαλεί αηδία, τίποτα δεν της προκαλεί ντροπή, τίποτα δεν της προκαλεί φόβο. Όταν υπάρχει κάτι που είναι σχεδόν αδύνατον να επιλυθεί, στο σπίτι σκεφτόμαστε: Αν δεν το καταφέρει η Πιλάρ, δε θα το καταφέρει κανείς.

Οι νεκροί δε μιλούν, οι νεκροί δεν αισθάνονται, τους νεκρούς δεν τους νοιάζει αν τους δουν γυμνούς, χλωμούς, καταβεβλημένους, στη χειρότερη στιγμή της ζωής τους, για να το πούμε έτσι. Ή ίσως να υπάρχει κάποια στιγμή ακόμα χειρότερη, κάτω από τη γη ή στο κρεματόριο, αυτή όμως σχεδόν ποτέ πια, ευτυχώς, δεν είμαστε υποχρεωμένοι να τη δούμε. Η Πιλάρ έχει μια συμπεριφορά οικεία και τρυφερή με τους νεκρούς: το κάνει λες κι αυτοί πραγματικά νοιάζονται, λες και στενοχωριούνται, αν τους βλέπουν τόσο άσχημους. Δε νεκροστολίζει κανέναν που να μην είναι της οικογένειας ή τουλάχιστον πολύ κοντίνος. Νεκροστολίζει τόσο καλά τους πεθαμένους (τους αφήνει τόσο ευπαρουσίαστους, σχεδόν σαν

να ήταν ζωντανός), ώστε ένας από τους γιους της θείας Εστέρ, ο Αρτούρο, ένας επιτυχημένος επιχειρηματίας, βλέποντας τη μητέρα του νεκρή τόσο καλά νεκροστολισμένη, με όψη σχεδόν ευχάριστη να τη βλέπεις για τελευταία φορά, πρότεινε στην αδερφή μου να στήσουν μαζί μια επιχείρηση (προσφέρθηκε να βάλει αυτός το κεφάλαιο, η αδερφή μου θα συνεισέφερε την εργασία) αποκατάστασης νεκρών. Η αδερφή μου δε θέλησε. Του είπε πως γι' αυτήν ήταν σχεδόν σαν να στολίζει ένα μωρό όταν γεννιέται, γιατί και τα μωρά γεννιούνται φρικτά και μολονότι ούτε κι αυτά το αντιλαμβάνονται, πρέπει να τα καθαρίσεις, να τα ευπρεπίσεις, να τα χτενίσεις, να τα ντύσεις, έτσι ώστε ο μπαμπάς και η μαμά και οι παππούδες, όταν τα δουν, να γεμίσουν τρυφερότητα. Η πρώτη και η τελευταία ματιά είναι πολύ σημαντικές, λέει η Πιλάρ, και όπως η μητέρα θέλει να βλέπει όμορφο το παιδί της την πρώτη φορά, έτσι και το παιδί θέλει να βλέπει όμορφη τη μητέρα του την τελευταία φορά, γι' αυτό το κάνει.

Σ' όλες τις οικογένειες, αργά ή γρήγορα κάποιος βγαίνει οριστικά εκτός μάχης. Όταν συμβαίνει στη δική μου, η Πιλάρ είναι πάντα εκεί και κάνει αυτό που πρέπει, όχι όμως επί πληρωμή. Νεκροστόλισε τους παππούδες, μερικούς θείους, την πεθερά της, τον μπαμπά μου όταν έσπασε η καρδιά του από τον μεγάλο πόνο για τον Λούκας, το μεγαλύτερο εγγόνι του, τα παιδιά στενών φιλενάδων της. Τώρα το έκανε ή το είχε κάνει ήδη για την Αννίτα. Δεν ξέρουμε πολύ καλά τι ακριβώς κάνει. Ξέρω πως χρησιμοποιεί μπαμπάκια, κεριά και γάζες για να κλείνει κάποιες οπές. Όπως λέει, ο θάνατος είναι συμπονετικός με το πρόσωπο, επειδή οι άνθρωποι φουσκώνουν

λίγο όταν πεθαίνουν, κι αυτό σβήνει πολλές ρυτίδες, πράγμα πολύ καλό, και το μόνο που σοκάρει είναι η χλωμάδα, οπότε το πρώτο που πρέπει να κάνεις είναι να τους ξαναδώσεις το χρώμα τους. Πρέπει να χρησιμοποιήσεις φον ντε τεν ανάλογα με το χρώμα της επιδερμίδας, ρουζ, κραγιόν, πούδρες, μάσκαρα, ενέσεις, για να ξαναδώσεις στο δέρμα κάποια ζωντάνια. Η ίδια είναι εξπέρ στο μακιγιάζ και από πολύ μικρή αναλάμβανε να χτενίζει τη μαμά μου για τις γιορτές, έτσι σε ζητήματα κομμωτικής και αισθητικής προσώπου έχει πείρα. Πάντα όταν νεκροστολίζει κάποιον, κοιτάζει φωτογραφίες του και φροντίζει να μοιάζει με το πρόσωπό του, ίσως λίγο πιο νέος. Όταν πηγαίνω από τη Νέα Υόρκη στο Μεδεγίν, πάντα της φέρνω δώρο καλλυντικά, ψαλιδάκια καιτσιμπιδάκια που της διαλέγω· αυτά της αρέσουν περισσότερο απ' όλα να της φέρνω, αν και τούτη τη φορά δεν είχα χρόνο να της αγοράσω τίποτα, ίσα ίσα δύο κραγιόν που είχα βρει φτηνά την προηγούμενη εβδομάδα, ένα ζωηρό κόκκινο κι ένα τυραννικό φούξια, όπως έλεγε η συσκευασία. Της έφερα επίσης το νέο πως τώρα, με τη μαμά μου νεκρή, είχε έρθει η σειρά μας να πεθάνουμε κι εμείς. Ένα νέο που η Πιλάρ το ήξερε κιόλας, επειδή όταν φτάσαμε, μας είπε ότι η ίδια από τα ξημερώματα είχε νιώσει πως τα πραγματικά γηρατειά είχαν πέσει ξαφνικά πάνω της, από τη στιγμή που είδε πως η μαμά μου δεν ανέπνεε.

Όταν φτάσαμε στην Οκούλτα, το πρώτο που έκανα ήταν να πάω στο δωμάτιο της Αννίτας. Το πρόσωπό της ήταν ευγενικό και αυστηρό όπως πάντα· εκείνο το σπάνιο μείγμα ομορφιάς και χαρακτήρα. Η ομορφιά βρισκόταν στα χαρακτηριστικά του προσώπου, στο σχήμα των

οστών ή της μύτης –επειδή διακρίνει κανείς απόηχους της ομορφιάς ακόμα και στα γηρατειά– και ο χαρακτήρας σε κάποιες ρυτίδες, που είναι όπως η ανάμνηση των εκφράσεων μιας ολόκληρης ζωής. Η Πιλάρ τής είχε φορέσει ένα κόκκινο κεντητό φόρεμα, πολύ ωραίο, που της είχα φέρει κάποτε από το Μεξικό και την έκανε να φαίνεται χαρούμενη έστω κι έτσι. Το κόκκινο ήταν το χρώμα που της πήγαινε καλύτερα. Η Πιλάρ διηγήθηκε πως τα ξημερώματα την είχε ξυπνήσει μια νεροποντή και επωφελήθηκε για να κοιτάξει στο δωμάτιο της Αννίτας. Η ησυχία και η σιωπή την έκαναν να υποψιαστεί, μέχρι που άναψε το φως και κατάλαβε πως είχε πεθάνει. Το κύμα της θλίψης μου μεγάλωσε όταν φαντάστηκα εκείνη τη στιγμή, αγκαλιασμένος όμως με τις αδερφές μου ένιωσα καλύτερα. Καταφέραμε να κουβεντιάσουμε όλη τη νύχτα δίπλα στη σορό της, πίνοντας κόκκινο κρασί, λέγοντας το Χαίρε, Μαρία, και το Πάτερ ημών, που όταν επαναλαμβάνονται πολλές φορές με τον ίδιο ρυθμό, χαρίζουν ένα είδος ηρεμίας. Όλα μου τ' ανίψια, τα εγγόνια της μαμάς μου, έρχονταν σιγά σιγά με παιδιά, γυναίκες και άντρες, και η Οκούλτα άρχισε να γεμίζει σαν να ήταν Δεκέμβρης, αν και θλιμμένος Δεκέμβρης, μέσα στον Μάρτη. Όταν πεθάνω, θα 'θελα να μπορέσει ο Τζον να σκύψει πάνω από το καπάκι του φέρετρου, να με κοιτάξει και να μου μιλήσει χωρίς απέχθεια και φόβο πίσω από το γυαλί. Στις Ηνωμένες Πολιτείες αυτό το κάνουν τα γραφεία τελετών. Αν πεθάνω στην Οκούλτα, όπως θέλουμε να πεθάνουμε όλοι στην οικογένεια, θα ήθελα να με νεκροστολίσει η Πιλάρ.

Η μαμά μου ήταν ξαπλωμένη στο συνηθισμένο της κρεβάτι, εκείνο που είχε μοιραστεί με τον μπαμπά μου,

το ίδιο που παλιά ήταν του παππού Χοσούε και της γιαγιάκας Μίριαμ. Το δωμάτιο ήταν όπως ακριβώς άρεσε στη μαμά μου. Από τότε που πέθανε ο Κόμπο, η Αννίτα δεν είχε επιτρέψει να το αγγίξουν. Στην ντουλάπα βρίσκονταν ακόμα τα ρούχα του, στην αριστερή πλευρά, και τα δικά της στη δεξιά μεριά: τα άσπρα πουκάμισα, το καπέλο Παναμά, οι μπότες για την ιππασία, τα αθλητικά παπούτσια για να πηγαίνει στη ρεματιά, οι βερμούδες, οι πιτζάμες, οι κάλτσες. Ρούχα παλιά, εκείνα που χρησιμοποιεί κανείς στην εξοχή και είναι τόσο φθαρμένα, ώστε να μη χρησιμεύουν ούτε καν για να τ' αφήσεις κληρονομιά στους χωρικούς. Ένα παλιό κάδρο με τους παπούδες από τη μεριά του πατέρα μου στα σαράντα τους. Οικογενειακές φωτογραφίες: η πρώτη μετάληψη των παιδιών, η φωτογραφία του γάμου, παλιά στιγμιότυπα από τότε που ζούσαν στην Μπογοτά και, κορνιζωμένο πάνω από το κρεβάτι, το μισοτελειωμένο σονέτο που είχε γράψει ο μπαμπάς μου για την Οκούλτα, με τίτλο το ίδιο το όνομα της φάρμας:

*Σκληρά κρεβάτια, άσχημα στρώματα
μα απ' τη νυχτιά καλά προστατευμένοι
κοιμούνται δίχως βιάση οι καλεσμένοι
σαν πάνω στα ξερά τα χώματα.
Ξυπνούν με πόνους φοβερούς στη μέση
που κίτρινα δυο αυγά καταπραΰνουν
τα φέρνει η δόνια Μπέρτα και τους δίνουν
τόση χαρά που μέχρι αργά θα διαρκέσει.
Μετά διαβάζουν, βολεμένοι στην αιώρα
του φαγητού προσμένοντας την ώρα
με κότα και μανιόκα που της πάει.*

*Μπανάκι μες στο ρέμα στη λιακάδα
το βράδυ μια ωραία φασολάδα
κι ύστερα το ροχαλητό από πλάι.*

Ροχάλιζαν ο Κόμπο και η Αννίτα, ο μπαμπάς και η μαμά μου, σαν σε παράφωνη αντίστιξη, τώρα όμως δε θα ξαναροχάλιζαν ποτέ. Τα ροχαλητά είναι μουσική στεντόρεια, δυσάρεστη, κι όλοι κοροϊδεύουν εμάς που ροχαλίζουμε, επειδή είναι σημάδι πως γεράσαμε, τουλάχιστον όμως δείχνουν πως εξακολουθούμε να αναπνέουμε, κι εγώ εκείνη τη στιγμή ένιωσα θλίψη που ο μπαμπάς μου είχε χρόνια να ροχαλίσει και που, παρότι η μαμά μου δε φαινόταν και τόσο πεθασμένη χάρη στα νεκροστολίσματα της Πιλάρ, ο ύπνος της ήταν κιόλας χωρίς ανάσα και χωρίς ροχαλητά. Νοσταλγούσα τα ροχαλητά της όπως νοσταλγούσα και την αναπνοή της. Η Εύα είπε στην Πιλάρ πως ήθελε να γίνει τώρα δικό της το δωμάτιο των γονιών μας και την παρακαλούσε να μην αλλάξει τίποτα, να μη μετακινήσει τίποτα. Να μην πετάξει τα ρούχα, να μην αλλάξει τις φωτογραφίες, να μη μετακινήσει τα βιβλία, να μη βάλει άλλα στρωσίδια ούτε άλλο στρώμα, να μην αντικαταστήσει τα πλακάκια του μπάνιου, να μην αδειάσει τις ντουλάπες, ούτε να βγάλει από τον τοίχο το ποίημα του μπαμπά μου. Της έκανε τον πλήρη κατάλογο και σχεδόν με οργή, για να καταλάβει. Η Πιλάρ την κοίταξε με τα μάτια ορθάνοιχτα, επειδή σιχαίνεται αυτό τον ρομαντισμό που σε κάνει να κρατάς παλιατζούρες και κουρελαρίες, κι ήταν ένα από τα λίγα πράγματα για τα οποία τσακωνόταν με τη μαμά μου: «Μαμάκα, πότε θα το πάρεις απόφαση να χαρίσεις στον Πρόσπερο τα πουκάμισα του μπαμπά μου;» της

έλεγε κάθε φορά που ερχόταν. Και η Αννίτα απλώς απαντούσε με την τρυφερή και σίγουρη φωνή της: «Άσε μου τα πραγματάκια μου, Πιλάρ, γιατί εμένα έτσι μ' αρέσει. Θα τα κάνεις ό,τι θέλεις όταν θα φύγω». Η Πιλάρ μπορούσε ν' αποφασίσει για όλα στη φάρμα και σχεδόν πάντα να κάνει κουμάντο, στο δωμάτιο του Κόμπο και της Αννίτας όμως δεν μπορούσε να κάνει κουμάντο. Γι' αυτό η Εύα θέλησε στο εξής να είναι το δωμάτιό της, το ιδιωτικό της βασίλειο, το μοναδικό μέρος της Οκούλτα όπου μπορούσε να κάνει κουμάντο κάποιος άλλος εκτός από την Πιλάρ.

Υπάρχουν παράξενα επαγγέλματα σε τούτη τη ζωή. Κι ένα από τα πιο παράξενα και δύσκολα είναι το επάγγελμα της μεγαλύτερης κόρης. Κυρίως όταν συνεπάγεται δουλειές, όπως το να κάνεις ευπαρουσίαστο έναν πεθαμένο. Στο κάτω κάτω, σ' όλες τις οικογένειες οι άνθρωποι φεύγουν σιγά σιγά. Αυτά τα πράγματα δε γίνονται πια στο σπίτι, ούτε στο Μεδεγίν ούτε καν στο Χερικό, όπου βρίσκεται η Οκούλτα. Δεν ξέρω γιατί, πιστεύω όμως πως σ' εκείνα τα νεκροτομεία δε μας μεταχειρίζονται, όταν πεθαίνουμε, με μεγάλο σεβασμό ούτε με μεγάλη συμπάθεια. Δεν ξέρω γιατί, αλλά όσοι το κάνουν ως επικερδές επάγγελμα, μου φαίνονται άνθρωποι με κάποια διαταραχή προσωπικότητας. Μπορεί να κάνω και λάθος. Κάποιοι θα πουν πως ένα νεκρό σώμα είναι ένα περίβλημα, ένα ρούχο χωρίς ιδιοκτήτη, που δε νιώθει και δεν έχει πια σημασία ούτε καν αν το κακομεταχειρίζονται. Δεν είναι αλήθεια όμως: αν σκεφτεί κανείς τον άνθρωπο που αγαπάει περισσότερο νεκρό και μετά σκεφτεί πως κακομεταχειρίζονται το άψυχο κορμί του, πως το μεταχειρίζονται με σκαιότητα και πως κοροϊ-

δεύουν, υπάρχει μια ενόχληση που πονάει. Όπως και να 'χει, όταν υπάρχει κάποιος από την οικογένεια που ξέρει να το κάνει, μου φαίνεται καλύτερο, πιο φρόνιμο, πιο γλυκό και προτιμότερο να στραφείς σ' αυτόν. Στην Πιλάρ δε χρειάζεται καν να το πει κανείς. Το κάνει και τέρμα. Και τη σαβανώτρια, μακροπρόθεσμα όμως ένα τόσο σκληρό επάγγελμα πρέπει να έχει μια κρυφή ανταμοιβή. Στους ανθρώπους που είναι ικανοί για τέτοια πράγματα, όλες οι δυσκολίες τούς φαίνονται πως ξεπερνιούνται εύκολα. Στην Πιλάρ τίποτα δε φαίνεται πολύ δύσκολο. Στην πραγματικότητα, μόνο ο θάνατος την καταβάλλει. Τότε όμως κάνει κάτι ακόμα, το μοναδικό που μπορεί να γίνει, αυτό που κάνει τη ζωή πιο υποφερτή: μας παραδίδει τους νεκρούς μας για τελευταία φορά αποδεκτούς. Μας δίνει τη δυνατότητα να τους αποχαιρετήσουμε, χωρίς να πάρουμε μαζί μας ως τελευταία εικόνα την πιο θλιβερή και φρικτή ανάμνηση. Χάρη σ' αυτήν μπορώ να πω ότι την τελευταία φορά που είδα την Αννίτα, τη μαμά μου, δε σοκαρίστηκα και η τελευταία ανάμνηση που κρατάω από το πρόσωπό της είναι σαν από άνθρωπο σχεδόν ζωντανό, και μάλιστα με κάτι καλύτερο από τους ζωντανούς: με την ηρεμία χωρίς άλλες στενοχώριες, με τη γαλήνη της αταραξίας χωρίς αγωνίες, χάρη στην όψη που απέκτησε με τη βοήθεια της Πιλάρ.

ΕΥΑ

Εγώ γύρισα στην Οκούλτα αποκλειστικά για να κάνω τη χάρη στη μαμά μου, αφού πέρασαν κάμποσα χρόνια που

δεν είχα πάει, και μόνο επειδή αποφάσισε να αναβιώσει μια παλιά συνήθεια της οικογένειας: να περνάμε τα Χριστούγεννα όλοι μαζί στη φάρμα. Στην πραγματικότητα, αναγκαστήκαμε όλοι να σταματήσουμε να πηγαίνουμε για πολλά χρόνια: πρώτα εξαιτίας των ανταρτών που λήστευαν, απήγαν και σκότωναν, μετά εξαιτίας των παραστρατιωτικών που εκβίαζαν, λήστευαν και σκότωναν. Όταν τα πράγματα λίγο πολύ ομαλοποιήθηκαν, επειδή το κράτος ξανάγινε το μόνο που μπορούσε να σκοτώνει, η Πιλάρ άρχισε να ξαναπηγαίνει και την έπιασε η μανία να ξαναφτιάξει το σπίτι, να επισκευάσει τα τμήματα που είχαν καεί, να το κάνει όπως πρώτα κι ακόμα καλύτερο από πρώτα. Μέχρι που ύστερα από λίγο αποφάσισε να πάει να μείνει εκεί με τον Αλμπέρτο, που μόλις είχε βγει στη σύνταξη, και τότε η μαμά μου ξανάρχισε το παραμύθι πως έπρεπε να περνάμε τις διακοπές των Χριστουγέννων όλοι μαζί στην Οκούλτα. Ακόμα καλύτερα και τη Μεγάλη Εβδομάδα, αλλά αν δεν μπορούσαμε, τουλάχιστον τις διακοπές των Χριστουγέννων. Η μαμά μου είχε μια θεωρία που πάντοτε την ακολουθούσε στη ζωή της: πως οι γέροι πρέπει ν' αγοράζουν παρέα. Μια φορά την άκουσα να την εξηγεί τηλεφωνικά στη θεία Μόνα, την αδερφή της:

«Κοίτα, Μόνα, το ξέρω πως εμείς οι γέροι πρέπει να πληρώνουμε για να μη μένουμε μόνοι μας, ετούτα τα λεφτά όμως είναι τα πιο καλοξοδεμένα του κόσμου. Γι' αυτό δεν μπορούμε να δώσουμε στα παιδιά την κληρονομιά εν ζωή, αλλά πρέπει να τους τη μεταβιβάζουμε κομματάκι κομματάκι, για να μη μείνουμε έρημες και περιθωριοποιημένες σε κάποιο άσυλο».

Η μαμά μου μας καλούσε όλους, κι έτσι τον Δεκέμβρη

ερχόταν πάντα ο Τόνιο από τη Νέα Υόρκη με τον Τζον ή χωρίς τον Τζον και σχεδόν πάντα και τη Μεγάλη Εβδομάδα ή αιφνιδιαστικά μια οποιαδήποτε στιγμή του χρόνου, όταν κουραζόταν από τη ζωή του στο Χάρλεμ. Αν δε μαζευόμαστε όλοι μαζί ούτε καν δυο τρεις φορές τον χρόνο, έλεγε η μαμά μου, θα πάψουμε να είμαστε ενωμένοι, να αγαπιόμαστε και να είμαστε οικογένεια. Για να μην υπάρχει καμιά δικαιολογία, η μαμά μου αναλάμβανε να κάνει τα ψώνια και να πληρώνει τα έξοδα των παιδιών και των εγγονιών: το φαγητό, το κρασί, τις υπηρέτριες. Ξεκινούσε από τον Ιούνιο να σχεδιάζει εκείνο που η ίδια αποκαλούσε «η σεζόν» και πήγαινε σε όλες τις προωθητικές πωλήσεις που γίνονταν, για ν' αγοράζει σιγά σιγά και φτηνά τα είδη για τα Χριστούγεννα: τα αναφυκτικά σε κουτί, το σαπούνι, το χαρτί υγείας, τα μπιζέλια, τις φοινικοκαρδιές ή τις αγκινάρες κονσέρβα, τα πράγματα που κρατάνε. Τα αλκοολούχα ποτά όχι, έλεγε: αν πρόκειται να πιουν ρούμι, μπίρα, ουίσκι ή αγουαρδιέντε*, να πάρει ο καθένας το δικό του. Από αλκοόλ είχε μόνο κρασί, όταν έβρισκε μπουκάλια με έκπτωση. Στις αρχές Δεκέμβρη άρχιζε ν' αγοράζει τα ευπαθή και κατά τις 15 του ίδιου μήνα έστελνε ένα φορτηγό γεμάτο με όλα τα πράγματα για τις διακοπές, συν κουτιά γεμάτα με δώρα ήδη πακεταρισμένα, τα αγινάλντος που έμπαιναν κάτω από το δέντρο, στις 24, για τα παιδιά, για τα εγγόνια, για τους εργάτες, για τις υπηρέτριες.

Από τότε που πέθανε, ένιωσα πως το πιο σταθερό κομμάτι της ζωής μου είχε καταρρεύσει. Και πως το

---

* Γενικός όρος για αλκοολούχα ποτά: συντίθεται από τις λέξεις agua (νερό) και ardente (καυτό). (Σ.τ.Ε.)

λιγότερο σταθερό, ξεκινώντας από την Οκούλτα, δεν είχε πια κανένα νόημα για μένα. Πάντα νόμιζα πως θα προτιμούσα να περάσω τις δεκεμβριάτικες διακοπές κάνοντας κάποιο ταξίδι μακριά, στην Παταγονία, για παράδειγμα, ή στο Μεξικό και στη Γουατεμάλα, ύστερα απ' όλα εκείνα που μου είχε μάθει ο Σαντιάγο για την κουλτούρα των Μάγιας, ποτέ όμως δεν το έκανα, για να χαιρέται η μαμά μου που είχε γύρω της όλη την οικογένεια. Τώρα που δεν υπάρχει πια, δε σκοπεύω να ξαναπάω στη φάρμα ή, τουλάχιστον, ποτέ τα Χριστούγεννα. Χωρίς αυτήν δεν είναι το ίδιο και το μόνο που θα νιώσω, αν πάω, είναι η θλίψη για την απουσία της. Τίποτε άλλο.

Πάντα δούλευα με τη μαμά μου στον φούρνο, έτσι ήταν αδύνατον να μην είμαστε τόσο κοντά η μία στην άλλη ή να μην τη βλέπω περισσότερο: περνούσαμε τις μέρες μας μαζί. Αλλά ήταν επίσης αδύνατον να αντισταθείς στη θέληση της μαμάς, επιπλέον και στη θέληση της Πιλάρ, να περνάμε πάντα οικογενειακά τις διακοπές. Εντάξει, σε τελική ανάλυση ήταν ευχάριστο καθήκον, επειδή κι εγώ αγάπησα πολύ την Οκούλτα. Αν έπαψα να την αγαπώ, αν κατέληξα να τη μισώ για χρόνια είναι επειδή εκεί κάποτε παραλίγο να με σκοτώσουν. Την πρώτη φορά που ξαναπήγα αφότου κόντεψαν να με σκοτώσουν, εκείνο τον πρώτο Δεκέμβρη που ξαναπήγαμε να περάσουμε τα Χριστούγεννα όλοι μαζί, έτρεμα ακόμη από τον φόβο μου και μόνο που πάτησα στο σπίτι, και μόνο που άκουσα το τρίξιμο των σανίδων κάτω από τα πόδια μου. Ήμουν όμως με τον Μπενχαμίν, που με αγκάλιαζε για να με ηρεμήσει, με την Πιλάρ και τον Αλμπέρτο που έμεναν πια εκεί, και με τον αδερφό μου που είχε έρθει από τη Νέα Υόρκη, και με τη μαμά μου

που ήταν ζωντανή και πνευματικά διαυγής όπως πάντα, και επιπλέον μ' ένα σωρό παιδιά (τα εγγόνια της Πιλάρ) που ήταν ικανά να βουτήξουν στα σκοτεινά νερά της λίμνης σαν να μην τρέχει τίποτα, να τρέχουν στα βουνά σαν να μην τρέχει τίποτα, κι έτσι σιγά σιγά ηρέμησα. Όταν είδα τον Πρόσπερο, τον οικονόμο, ύστερα από πολύ καιρό, πιο γέρο αλλά σχεδόν ίδιο, μόλις με ένα δυο δόντια λιγότερα, μ' εκείνη την ειλικρινή και διακριτική καλοσύνη με την οποία φέρεται στους ανθρώπους, δεν μπόρεσα να συγκρατήσω τα δάκρυα και τον αγκάλιασα πολλή ώρα, γιατί ήταν σαν να έβλεπα φάντασμα, κάποιον που είχε πεθάνει από χρόνια και αναστήθηκε.

Κατάφερα να ξαναπάω για κολύμπι στη λίμνη, αφού την κοίταξα κάμποσες μέρες με δυσπιστία από το πρωί μέχρι το βράδυ, αφού δίστασα πολύ αν έπρεπε να μπω ή όχι σ' εκείνα τα σκοτεινά, δυσοίωνα νερά. Το να ξαναβουτήξω στη λίμνη ήταν ίσως το πιο δύσκολο· σαν να ξεπερνούσα μια φοβία, σαν να έβγαζα από το δωμάτιο με τα δάχτυλά μου μια πεταλούδα μαύρη, ζωντανή, σαν να έπιανα ένα δηλητηριώδες φίδι με το χέρι. Μπόρεσα επίσης να ξανανεβώ σε άλογο. Όλο μου το σώμα όμως παλλόταν στη λίμνη, γιατί θυμόταν και ταυτόχρονα πάσχιζε να ξεχάσει, κι ένιωθα μια σουβλιά στους γλουτούς, τον πόνο της ανάμνησης, παρόλο που παλιότερα πάντα τρελαινόμουν ν' ανεβαίνω στο άλογο. Στην πραγματικότητα, σχεδόν δεν έχω συνέλθει και από τότε που μου συνέβησαν όλ' αυτά, πρέπει να παίρνω χάπια για τον πόνο και σταγόνες για να κοιμηθώ. Νομίζω για πάντα· θα είναι πια για πάντα. Δεν ήταν εύκολη η ζωή, μολονότι υπήρξε και υπέροχη. Ήταν πολύ όμορφη όταν διέσχιζα πέντε ή έξι φορές τη λίμνη, βάζοντας στοίχημα ποιος

θα φτάσει πιο γρήγορα με τον φίλο μου τον Καϊσέδο, που είχε αγωνιστεί σε Ολυμπιάδα (εκείνη της Μελβούρνης, το '56), ή όταν πήγαινα για περπάτημα με τον Τόνιο ή για ιππασία με τον γιο μου, ή όταν καθόμουν να ράψω και να κουβεντιάσω με τη μαμά μου και με την Πιλάρ και θυμόμαστε όσα είχαμε ζήσει, πόσο είχαμε γελάσει και είχαμε απολαύσει· τότε νιώθαμε πως άξιζαν τον κόπο όλα εκείνα τα βάσανα. Να τα διηγείσαι είναι εύκολο, να τα ζεις όμως... άλλο είναι να τα ζεις.

Μολονότι έχουν περάσει πάνω από δεκαπέντε χρόνια, ακόμα θυμάμαι σαν να ήταν χθες αυτό που έγινε. Εκείνη την εποχή η Πιλάρ δεν έμενε ακόμα στη φάρμα, μου είχε πει όμως να μείνω ήσυχη, μπορούσα να πάω στην Οκούλτα χωρίς ν' ανησυχώ, πως τα πράγματα ήταν καλά εκεί πέρα, επειδή από τότε που οι παραστρατιωτικοί είχαν εκδιώξει τους αντάρτες, δεν υπήρχαν πια ληστείες και είχαν σταματήσει οι απαγωγές. Και πήγα μόνη μου μια βδομάδα να ξεκουραστώ, να μη σκέφτομαι τίποτα. Ήταν τέλη Μάη κι έκανε πολύ καλό καιρό. Ήμουν σαράντα τώσων χρονών και ακόμα όμορφη, ή τουλάχιστον έτσι μου έλεγαν όλοι. Είχα μόλις ξαποστείλει έναν από τους φίλους μου, έναν από εκείνους τους χαζούς φίλους που πάω και βρίσκω καμιά φορά για να περάσω την ώρα μου και να μην είμαι μοναχή μου. Μετά όμως μετανιώνω, όχι που τους ξαπόστειλα αλλά που τους είχα, και νιώθω θυμό, θλίψη για τον χρόνο που έχασα με άλλη μία ανώφελη ελπίδα.

Όταν είχα συμπληρώσει δυο με τρεις μέρες στην Οκούλτα, έλαβα ένα πολύ παράξενο γράμμα. Ο Πρόσπερο, ο οικονόμος μιας ζωής, μου το παρέδωσε και μου είπε πως του το είχε δώσει ένα παιδάκι στο χωριό. Στο

διπλωμένο χαρτί, χωρίς φάκελο, έλεγε απλώς «Εύα Άν-
χελ» (χωρίς ένα κυρία, χωρίς ένα δόνια, χωρίς το όνομα
της φάρμας, χωρίς κανένα άλλο σημάδι) και ξεδιπλώνο-
ντας το φύλλο –καντριγιέ, στραβοκομμένο από ένα σχο-
λικό τετράδιο–, είδα γραμμένα τα παρακάτω με κεφα-
λαία:

ΟΠΩΣ ΠΡΟΙΔΟΠΗΣΑΜΕ ΤΗ ΔΟΝΙΑ ΠΙΛΑΡ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΟΥΛΗΣΕΤΕ ΕΞΑΠΑΝΤΟΣ ΤΗ ΦΑΡΜΑ.
ΑΥΤΗ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΕΝ ΕΙΝΕ
ΓΙΑ ΒΡΟΜΙΑΡΕΣ ΠΟΥ ΜΕΝΟΥΝ ΜΟΝΑΧΕΣ ΤΟΥΣ.
Ή ΠΟΥΛΑΤΕ Ή ΘΑ ΠΟΥΛΗΣΟΥΝ ΤΑ ΟΡΦΑΝΑ. ΣΑΣ
ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΣΗΜΕΡΑ ΤΟ ΑΠΟΓΕΒΜΑ
ΚΙΟΛΑΣ ΣΤΟ ΠΑΛΕΡΜΟ
ΣΤΙΣ 3 ΑΚΡΙΒΟΣ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΤΙΤΛΟΥΣ ΓΙΑ ΣΥΝΑΝΤΙΣΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΞΕΚΙΝΗΣΟΥΜΕ
ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ. ΤΡΙΤΗ ΚΑΙ ΤΕΛΕΦΤΕΑ ΙΔΟΠΗΣΗ.
Ο ΜΟΥΣΙΚΟΣ
ΑΝ ΔΕΝ ΕΡΘΕΤΕ ΘΑ ΙΠΠΟΣΤΗΤΕ
ΤΙΣ ΣΙΝΕΠΙΕΣ

Ο Πρόσπερο μου διηγήθηκε πως κάποτε τον είχαν στα-
ματήσει στην είσοδο της εκκλησίας του Παλέρμο και τον
είχαν διατάξει να πει στην Πιλάρ πως αν τους πουλούσα-
με, θα πλήρωναν σε δολάρια και σε δώδεκα μηνιαίες δό-
σεις. Την τιμή την καθόριζαν εκείνοι και παρόλο που ήταν
πολύ μεγαλύτερη απ' όσο άξιζε εμπορικά η Οκούλτα,
ξέραμε πως όταν αυτοί οι άνθρωποι αγόραζαν, πλήρωναν
μόνο την αρχική δόση, έπαιρναν τα πάντα στην κατοχή
τους, κατατρύπούσαν τη γη και τις ρεματιές με εκσκα-
φείς φάχνοντας για χρυσάφι, έσπερναν κόκα ή παπαρού-

να και μετά δεν ανταποκρίνονταν ξανά για τις πληρωμές. Ακόμα περισσότερο: αν κάποιος απαιτούσε τις επόμενες δόσεις, πέθαινε, τον εξαφάνιζαν. Εγώ δεν είχα γνωρίσει ποτέ κανέναν από τους Μουσικούς, στην περιοχή όμως ήταν πασίγνωστοι. Και μόνο το σιχαμερό γράμμα και η ανορθογραφία μου έλεγαν πολλά γι' αυτούς.

Εκείνη την εποχή υπήρχαν ήδη κινητά, κάτι γκουμούτσες μεγάλες και βαριές, χρησίμευαν όμως αποκλειστικά στην πόλη. Στην Οκούλτα δεν είχε σήμα και σταθερό τηλέφωνο δεν είχε μπει ποτέ στη φάρμα. Έτσι, πήγα στο ραδιοτηλέφωνο για να μιλήσω με την Πιλάρ, δεν μπορούσα όμως να της πω τι ακριβώς συνέβαινε, επειδή οι κλήσεις από το ραδιοτηλέφωνο ακούγονταν σε όλες τις φάρμες της περιοχής και στο Παλέρμο, τον πιο κοντινό οικισμό. Υπήρχε ένα ιδιωτικό κανάλι μέσω του οποίου δεν άκουγε όλος ο κόσμος, δεν μπορούσαμε όμως να είμαστε σίγουρες. Διηγήθηκα στην Πιλάρ με μισόλογα τι συνέβαινε, κι αυτή μέσες άκρες με κατάλαβε, αν και όχι εντελώς. Η Πιλάρ μου είπε να μη δώσω σημασία στο γεγονός, πως αυτοί οι τύποι ήταν τρελοί αλλά δειλοί, πως θα τα κανόνιζε όλα τηλεφωνώντας στον χασάπη του χωριού, που είχε επαφή μαζί τους, και πως, εν πάση περιπτώσει, τους είχε ήδη ενημερώσει ότι δε σκοπεύαμε να πουλήσουμε την Οκούλτα για κανένα λόγο και πως αν ήθελαν να την ακούσουν, ας την άκουγαν. Ακόμα καλύτερα. Η Πιλάρ είναι έτσι, ντόμπρα, λιγότερο φοβητσιάρα από μένα. Εξακολουθούσα να ανησυχώ, αλλά δεν έφυγα από τη φάρμα όπως έπρεπε να είχα κάνει την ίδια στιγμή. Ήμουν πολύ ευχαριστημένη εκεί, διαβάζοντας πολύ, κάνοντας γιόγκα, τρώγοντας σαλάτες και λαχανικά, εξαγνίζοντας το σώμα μου, καταγράφοντας ένα προς

ένα τα λουλούδια του κήπου που η Πιλάρ τον είχε πιο όμορφο από ποτέ, κολυμπώντας στη λίμνη, βγαίνοντας να κάνω ιππασία στους δρόμους προς τα πάνω, μέχρι τη Λα Μάμα σε ψυχρό έδαφος*, και προς τα κάτω, μέχρι τον ποταμό Καρτάμα, σε ζεστό έδαφος πια. Επιπλέον, εκείνη την εποχή ένιωθα ακόμα πως αν βρισκόμουν στη φάρμα, δεν μπορούσε να μου συμβεί τίποτα· έξω από αυτήν τα πάντα ήταν εκτεθειμένα στα στοιχεία της φύσης, τα πάντα αποτελούσαν κίνδυνο και ρίσκο, εκεί μέσα όμως ένιωθα προστατευμένη, σίγουρη, σαν μέσα σ' ένα απόρθητο οχυρό, ένα κάστρο με κινητή γέφυρα και τη λίμνη σαν τάφρο με κροκόδειλους, όπως στα παιδικά παραμύθια, έστω κι αν οι κροκόδειλοι δεν ήταν παρά ιγουάνες, κυπρίνοι και νεροχελώνες.

Μολονότι μετά δεν ξαναγάπησα ποτέ την Οκούλτα όπως πριν και τώρα θέλω να την πουλήσω οριστικά, αναγνωρίζω πως το τοπίο της περιοχής είναι αυτό που με συγκινεί περισσότερο απ' όσα έχω δει στον κόσμο, πως όπου κι αν πάω, το κουβαλάω μαζί μου. Δεν το ξεχνάω. Μπορεί να μην είναι το πιο όμορφο, ίσως υπάρχουν καλύτερα, πιο ευχάριστα ή λιγότερο δραματικά, είναι όμως το τοπίο που έχει χαραχτεί στο μυαλό μου. Το τοπίο που φώτιζε το πρόσωπο του μπαμπά μου όποτε φτάναμε στη φάρμα. Κάποτε, καθώς βρισκόμουν μαζί του εκεί, καθισμένοι στην ίδια αιώρα, κοιτάζοντας μαζί τη λίμνη και τα βουνά, αντιλήφθηκα πως αυτό το μέρος

---

* Στη Λατινική Αμερική, ψυχρά εδάφη λέγονται οι ορεινές περιοχές όπου εξαιτίας του υψομέτρου το κλίμα είναι σημαντικά πιο ψυχρό από εκείνο που επικρατεί στα πεδινά με αντίστοιχο γεωγραφικό πλάτος. (Σ.τ.Μ.)

εκείνο το απόγευμα, μ' εκείνο το φως, εκείνη τη στιγμή και μ' εκείνη την παρέα ήταν όντως το πιο όμορφο μέρος του κόσμου. Το ξανάνιωσα κι άλλες φορές εκεί, κάποιες φωτεινές στιγμές συγκρίσιμες μόνο με την έκσταση που αισθάνεσαι καμιά φορά με μερικούς πίνακες και με συγκεκριμένη μουσική, για παράδειγμα όταν ο Αντόνιο μας παίζει κομμάτια από κοντσέρτα για βιολί και βάζει ηχογραφήσεις για να τον συνοδεύει μια ολόκληρη ορχήστρα ή όταν άκουγα άριες από όπερες με τον φίλο μου τον Σαντιάγο, τον χήρο όπως τον έλεγαν στο σπίτι μου, τον σύντροφο από τον οποίο χώρισα λίγο προτού πεθάνει η μαμά μου.

Ακόμα κι όταν σταμάτησα να πηγαίνω για πολλά χρόνια στη φάρμα, μπορούσα να επαναλάβω το τοπίο της από μνήμης, αν έκλεινα τα μάτια. Και το ονειρεύομαι ακόμα πολλές φορές τον χρόνο. Είναι το τοπίο της παιδικής μου ηλικίας, όταν πήγαινα να ξεκαλοκαιριάσω με τους παππούδες που ζούσαν ακόμα, το μέρος της νεανικής μου ηλικίας, των πιο ευτυχισμένων ημερών και των πιο δυστυχισμένων στιγμών της ζωής μου, όπου το σώμα μου απόλαυσε και πόνεσε περισσότερο, το τοπίο του πραγματικού μου σπιτιού, του σπιτιού που έχασα και ξαναβρήκα. Στο πιο συχνό μου όνειρο αυτό που βλέπω είναι πως κάτι μου συμβαίνει, τρομάζω, με κυνηγάνε, κι εγώ φεύγω τρέχοντας και μπορώ να περπατήσω πάνω στα νερά της λίμνης της Οκούλτα. Τρέχω πάνω στην επιφάνεια κι αρχίζω να γελάω, ευτυχισμένη σαν τους θεούς και κάποιες σαύρες, τρέχοντας πάνω στην επιφάνεια, μακριά από τον κίνδυνο.

Αρκούσε να φτάσω στην Οκούλτα για να νιώσω κάτι ιδιαίτερο, σαν εσωτερική ευφορία, ανακατεμένη με γα-

λήνη, μια ήρεμη χαρά, μια ταύτιση με τα βουνά, με τους θορύβους, με τα ατέλειωτα χρώματα των λουλουδιών και των φρούτων, με την αύρα που ανέβαινε από το ποτάμι, με το σκοτεινό νερό της λίμνης, με το κελάηδημα των πουλιών την αυγή, με το διακεκομμένο φως των πυγολαμπίδων και το κάλεσμα του κουρουκουτού* το βράδυ, με το τερέτισμα των τζιτζικιών το μεσημέρι, με το πέταγμα των ερωδιών, των παπαγάλων και των πεταλούδων, με το μακρινό βούισμα των μελισσών που πετούν από το ένα λουλούδι του καφέ στο άλλο, με τα μουγκανητά και τη μυρωδιά των ζώων στον στάβλο, με τα απίστευτα χρώματα των γκουακαμάγιας**, με τα ιριδιζόντα φτερά των σολεδάδ***, με τον ήχο των φύλλων του τικ όταν έπεφταν στο χωμάτινο μονοπάτι, με την πνιγηρή ζέστη του απογεύματος και τη γεμάτη δροσοσταλίδες ψύχρα του πρωινού.

Είχα πάρει μαζί μου τον σκύλο που είχα εκείνη την εποχή, ένα χρυσαφένιο λαμπραντόρ, τον Γκασπάρ. Ο Γκασπάρ ήταν πράος αλλά καλός φύλακας, παρόλο που ποτέ στη ζωή του δεν είχε δαγκώσει κανέναν. Το πολύ που έκανε, αν άκουγε παρείσακτους, ήταν να γρυλίζει και να γαβγίζει, προσποιούμενος μια εξωτερική αγριάδα που δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια προειδοποίηση χωρίς συνέπειες. Έτσι είναι οι καλοί σκύλοι ή, τουλάχιστον, οι σκύλοι που αρέσουν σ' εμένα, αυτοί που γαβγίζουν αλλά δε δαγκώνουν.

---

* Είδος κουκουβάγιας της οικογένειας των γλαυκιδών, του γένους *μεγάσκωψ*, της Λατινικής Αμερικής. (Σ.τ.Μ.)

** Είδος παπαγάλων της τάξης των ψιττακόμορφων. (Σ.τ.Μ.)

*** Μεγάλα, όμορφα, χρωματιστά πουλιά του δάσους της οικογένειας *Momotidae* της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής. (Σ.τ.Μ.)

